

Наталія НЕЧАЙ,

orcid.org/0000-0003-2978-1456

доктор філософії,

викладач кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова

Херсонського державного університету

(Івано-Франківськ, Україна) *nataliiapasenchuk@gmail.com*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЛЕКСЕМ У ДРАМІ Т. ВІЛЬЯМСА "A STREETCAR NAMED DESIRE"

У статті досліджено ключові аспекти перекладу культурно маркованих лексем. Визначено, що переклад культурно маркованих лексем у драматичному творі є складним завданням, оскільки вони відтворюють специфічну культурну інформацію, яка може бути відсутня або відрізнятися у перекладі. Важливим завданням є збереження колориту драматичного тексту, водночас забезпечивши зрозумілість для читача іншої культури. Таке розуміння дозволяє бачити переклад не лише як передачу змісту, а й як процес міжкультурного діалогу, де важливо врахувати як текстуральні, так і культурні відмінності. Ключовим є ідентифікація культурно маркованих лексем, оскільки це слова або вирази, які відображають специфічні культурні реалії, традиції, звичаї або соціальні явища певної нації. Вони можуть бути безпосередньо пов'язані з історією, географією, релігією або іншими аспектами культури.

Особливу увагу приділено методам перекладу. Встановлено, що основними є калькування (переклад збереженням структури та значення оригінального слова або виразу); транскрипція та транслітерація (передача звучання оригінального слова за допомогою літер іншої абетки); описовий переклад (пояснення значення культурно маркованої лексеми за допомогою опису або еквівалента в мові перекладу); адаптація (замінювання культурно маркованої лексеми на відповідний елемент культури мови перекладу).

Зазначено, що труднощі перекладу спричиняє відсутність еквівалентів, оскільки у мові перекладу може не бути прямого аналога для культурно маркованої лексеми. При адаптації або калькуванні може виникнути спотворення оригінального значення. Важливо передати не лише значення, але й емоційний та стилістичний відтінок оригіналу. Перекладачі часто замінюють специфічні культурні елементи на більш універсальні, які не асоціюються з конкретною культурою чи країною. Це дозволяє зробити текст ближчим до сприйняття цільової аудиторії.

Ключові слова: драма, переклад, цільова аудиторія.

Nataliia NECHAI,

orcid.org/0000-0003-2978-1456

PhD,

Lecturer at the Department of English Philology and World Literature
named after Professor Oleh Mishukov

Kherson State University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *nataliiapasenchuk@gmail.com*

SPECIFICITY OF THE TRANSLATION OF NATIONAL-CULTURAL COMPONENT IN THE DRAMA OF T. WILLIAMS "A STREETCAR NAMED DESIRE"

The article explores key aspects of the translation of culturally marked words. It is determined that the translation of culturally marked words in a dramatic work is a difficult task, since they reproduce specific cultural information that may be absent or different in the translation. An important task is to preserve the color of the dramatic text, while ensuring comprehensibility for the reader of another culture. Such an understanding allows us to see translation not only as the transfer of content, but also as a process of intercultural dialogue, where it is important to take into account both textual and cultural differences. The key is the identification of culturally marked words, since these are words or expressions that reflect specific cultural realities, traditions, customs or social phenomena of a particular nation. They can be directly related to history, geography, religion or other aspects of culture.

Special attention is paid to translation methods. It is established that the main ones are calque (translation with preservation of the structure and meaning of the original word or expression); transcription and transliteration (transmitting the sound of the original word using letters of a different alphabet); descriptive translation (explaining the meaning of a culturally marked lexeme using a description or equivalent in the target language); adaptation (replacing a culturally marked lexeme with a corresponding element of the culture of the target language).

It is noted that translation difficulties are caused by the lack of equivalents, since there may be no direct analogue for a culturally marked lexeme in the target language. When adapting or tracing, the original meaning may be distorted. It is important to convey not only the meaning, but also the emotional and stylistic nuance of the original. Translators often replace specific cultural elements with more universal ones that are not associated with a specific culture or country. This allows us to make the text closer to the perception of the target audience.

Key words: drama, translation, target audience.

Постановка проблеми. Процес взаємодії між народами та їхніми культурами відбувається на рівні міжлітературних зв'язків, що здійснюється за допомогою художнього перекладу. Це передбачає взаємовплив та протиставлення національних мов і літератур. Відтворюючи літературний твір засобами іншої мови, перекладач має відтворити ідейно-художні цінності вихідного тексту (ВТ), враховуючи літературно-мовні норми і традиції вихідної та цільової культур. Важливою складовою драматичного твору є національний колорит, що відображає самобутню мовну картину світу та відтворює ознаки побуту, історії, звичаїв та культури певного народу. Завдання перекладача полягає у відтворенні складових моделі іншої культури та збереженні національно-історичної своєрідності ВТ. Для досягнення адекватності перекладу важливо враховувати не лише лінгвістичні особливості, але й контекстуальні, культурні та емоційні відтінки ВТ. Таким чином, переклад виступає як творчий і міждисциплінарний процес, який дозволяє відтворити не лише зміст, а й культурний досвід та естетичну цінність ВТ.

Аналіз досліджень. Дослідники такі як М. Некряч, І. Матюша, Ю. Чередниченко, Шліхар і П. Паві вивчали культурні аспекти перекладу драматичних текстів. П. Паві зазначає, що будь-яка драматична п'єса відображає конкретний історичний період та соціальний розвиток суспільства (Pavis, 2005: 26).

За словами української дослідниці Р. П. Зорівчак, на відміну від звичайних лексем, які можуть відображати національну своєрідність, семантична структура реалій містить додатковий культурний та етнокультурний компонент. Вона наголошує, що реалії можуть бути як моно-, так і полілексемними одиницями і містити комплекс інформації, що є невідомою для об'єктивної реальності цільової мовної системи. Це підкреслює важливість врахування культурного контексту під час перекладу (Зорівчак, 1989: 198).

Виклад основного матеріалу. Перекладач має враховувати культурний контекст автора оригінального твору та його унікальний зміст. Вибір стратегії перекладу визначає, чи буде текст ближчим до культури вихідної мови чи адаптованим до культури цільової аудиторії. У процесі перекладу

драматичних творів важливим аспектом є також передача оцінки, вираженої у ВТ, за допомогою комунікативно рівноцінних одиниць у перекладному тексті (ПТ). Перекладачі застосовують різні тактики для подолання контекстуальних невідповідностей між ВТ та ПТ. До таких тактик належать: класифікація явища: визначення типу мовної одиниці (конструкції, звороту тощо) та оцінка її характеру в контексті ВТ та вибір перекладацької стратегії або комбінації стратегій для адекватного відтворення одиниці ВТ, що викликає контекстуальну невідповідність.

У драматичних творах, зокрема в п'єсі Т. Вільямса *A Streetcar Named Desire*, перевага віддається діалогам, що створюють ілюзію спонтанності мовленнєвої взаємодії, наближену до реальної ситуації. Мовлення персонажів є відображенням двозначних образів: відсторонення межує зі зближенням, лайка з ніжністю, лаконічність з динамічністю. Для точнішого вираження стилю мовлення персонажів використовуються експресивні та розмовні лексичні одиниці, зокрема сленгові вирази. Загалом, переклад культурно маркованих лексем вимагає від перекладача не лише лінгвістичних навичок, але й глибокого розуміння культурних контекстів обох мов. Правильний підхід до перекладу цих лексем сприяє збереженню автентичності оригіналу та забезпеченню його сприйняття читачем іншої культури.

Драматичний твір розглядається як відображення епохи, суспільних процесів та культурної специфіки. Театр як форма мистецтва моделює спілкування та соціальні взаємодії, тому переклад такого тексту має зберігати цю багатогранність, щоб глядач міг відчутти атмосферу та смислову глибину оригіналу.

Для адекватного перекладу необхідно ретельно проаналізувати національно-історичну специфіку твору та співвіднести лінгвістичні й культурологічні аспекти. Такий комплексний підхід сприяє не лише збереженню авторського задуму, але й сприяє кращому взаєморозумінню між культурами, забезпечуючи збагачення культурного діалогу.

Значну увагу варто приділити сценографічному рішення вистави, тобто, подати у виносках для режисера, що декорації мають підкреслювати

атмосферу вистави, мати образне навантаження і створювати простір, передбачений автором ВТ.

Наприклад, у нижченаведеній репліці з драми Т. Вільямса *A Streetcar Named Desire* перекладач Богдан Бойчук, відтворюючи топонім *New Orleans*, вдається до прийому транскрибування *Нью-Орлінс*, що призводить до появи нових відтінків значення, оскільки існує переклад цього топоніма за традицією.

Деякі топоніми виступають репрезентантами американської культури та надають інформацію, яка є незнайомою для українськомовного реципієнта, але необхідною для розуміння змісту драми загалом. Ось у нижченаведеній репліці з драми Т. Вільямса: *"In this part of New Orleans you are practically always just around the corner, or a few doors down the street, from a tinny piano being played with the infatuated fluency of brown fingers. This "Blue Piano" expresses the spirit of the life which goes on here"* (Williams: 47). – У цій частині *Нью-Орлінса* ви практично завжди зараз за рогом або кілька дверей вниз на вулиці, тобто від деренчастого піано, на якому вправно, з пристрастю грають темношкірі пальці. Це *«Синє піано»* висловлює дух життя, яке тут проходить (Вільямс, 2012: 156).

Вираз *Blue piano* означає саме такий вид музики, який грають тільки у Новому Орлеані. Український перекладач Богдан Бойчук, відтворюючи географічну назву міста *New Orleans*, вдається до прийому транскрибування *Нью-Орлінс*, що призводить до появи нових відтінків значення, оскільки існує переклад цього топоніма за традицією. Проте реципієнт, якому невідомі топографічні особливості, втрачає певний обсяг інформації культурно-історичного характеру, який належить до фонових знань. Зазначаємо також неврахування перекладачем потреби наявності в реципієнта певних фонових знань для розуміння географічних назв. З контексту стає зрозуміло, що назва міста відповідає семантичному та соціокультурному задуму автора. Топонім є інформативним та експресивним засобом, який визначає значний обсяг імпліцитної інформації, закладеної у ВТ. Перекладач Богдан Бойчук намагається зберегти культурну специфіку ВТ, однак для адекватного розуміння ПТ обов'язковою умовою є врахування певних фонових знань у реципієнта, тому варто було вдатися до описового перекладу та пояснити значення цієї реалії у виносках.

Що ж до інтерсеміотичного відтворення цього топоніма, значну увагу варто приділити сценографічному рішення вистави, тобто, подати у виносках для режисера, що декорації мають під-

креслювати атмосферу вистави, мати образне навантаження і створювати простір, передбачений автором ВТ.

Для того, щоб зберегти значення зазначеної одиниці доцільно скористатися інформаційним довідковим лінгвокультурологічним джерелом, що допомогло б реципієнтові зрозуміти її зміст. З контексту стає зрозуміло, що назва міста відповідає семантичному та соціокультурному задуму автора. Топонім є інформативним та експресивним засобом, який визначає значний обсяг імпліцитної інформації, закладеної у ВТ. Перекладач Богдан Бойчук намагається зберегти культурну специфіку ВТ, однак для адекватного розуміння ПТ обов'язковою умовою є врахування певних фонових знань у реципієнта, тому варто було вдатися до описового перекладу та пояснити значення.

Отже, у створенні своєрідного забарвлення та колориту ВТ надзвичайно важливу роль відіграє національно маркована лексика, що становить необхідність відтворення у перекладі. Під час перекладу національно маркованих лексичних одиниць виникає необхідність підкреслити їхній національно-культурний колорит, відтворити їхнє значення та типові для носіїв ВМ асоціації. Відсутність еквівалентів у ПТ вимагає визначення способів та стратегій їхнього перекладу, оскільки неправильний переклад призводить до неадекватного сприйняття, втрати національного колориту та збіднення змісту ВТ.

Також надзвичайно важливу роль відіграє оцінна лексика. Вона необхідна задля того, щоб показати як сприймають життя персонажі твору, як вони реагують на певні ситуації та людей. До прикладу у нижченаведеній репліці з драми Т. Вільямса *A Streetcar Named Desire* перекладач Богдан Бойчук дбає про максимальну відповідність ПТ ВТ: *Stella comes out on the first floor landing, a gentle young woman, about 25, and of a background obviously quite different from her husband's* (Williams: 25). – Стелла являється на платформі першого поверху, *ніжна*, приблизно двадцятип'ятирічна, і наглядно іншого походження, ніж її чоловік (Вільямс, 2012: 126).

А ось приклад того як виражається відношення одного героя до іншого: *"Now, honey. Now, love. – Well, you do honey lamb!"* (Williams: 15). – Я хотіла бути приємною і сказати – яке практичне положення і таке – гагага! *Дороге ягня!* Ти не сказала слова до мене (Вільямс, 2012: 127).

Ця лексема є ключовим компонентом у конструкції образів головних персонажів і повинна бути обов'язково відтворена у ПТ. Враховуючи те,

що ПТ може стати основою для сценічної постановки, перекладачеві варто подати у виносках коментар для режисера і пояснити свою логіку стратегії одомашнення або форенізації, яку він обрав для перекладу. У процесі інтерсеміотичного перекладу у театральній постановці варто візуально зобразити блюдо та його смак відповідним тональним, тембровим і мімічно-жестовим оформленням репліки. Активізуючи сценічний простір знайденими образними, виразними засобами, режисер має акцентувати емоційно-психологічний контакт глядача зі сценічною дією.

Також оцінка лексики показує відношення до певних вчинків, роздумів тощо. До прикладу: “*But there's no door between the 2 rooms, and Stanley will it be decent?*” (Williams: 30). – *Але тут нема дверей між двома кімнатами, і Стенлі – чи то буде пристойно?* (Вільямс, 2012: 135).

Реалії – це також засіб відтворення експресії у творі. Це ті елементи побуту, національні риси, які виражають ідентичність, що властива тільки певній культурі.

Подібну тенденцію можна простежити стосовно національностей. Наприклад, “– *STELLA: I'm afraid you won't think they are lovely.* – *BLANCHE: What are they like?* – *STELLA: They're Stanley's friends.* – *BLANCHE: Polacks?* (Williams: 31). – *Стелла: Боюся, що ти не будеш думати, що вони такі чудові.* – *Бланч: Які вони?* – *Стелла: Це друзі Стенлі.* – *Бланч: Полаки?* (Вільямс, 2012: 152).

Автор ВТ говорить про людей родом з Польщі. Таким чином поляки називають самі себе. У ПТ культурно марковану лексему *Polack* відтворено лексичною одиницею *полаки*, що є прийнятим з огляду на значення цієї одиниці у вихідній лінгвокультурі: *Polack used as an insulting and contemptuous term for a person of Polish birth or descent slang* (Merriam-Webster).

Також автор демонструє полінаціональність у творі, що обумовлює вживання іншомовних слів. Наприклад, мексиканці у п'єсі говорять іспанською: – *BLANCHE: Yes. [Wanting to get rid of her]*

Thanks for letting me in. – *EUNICE: Por nada, as the Mexicans say, por nada! Stella spoke of you* (Williams: 45). – *Бланч: Так. (Хоче позбутися її.) Дякую, що впустили мене.* – *Юніс: Por nada, як кажуть мексиканці, por nada! Стелла говорила про тебе* (Вільямс, 2012: 153). Якщо українськомовний реципієнт і звертає увагу на цю лексему, то він не завжди в змозі оцінити її значення, оскільки у перекладі немає додаткового пояснення про те, що вираз *Por nada!* перекладається як *даремно*.

Переклад є складним завданням, оскільки ці елементи насичені фоновими знаннями та культурними асоціаціями, які можуть бути недоступні представникам інших культур. Завдання перекладача – зберегти унікальність і колорит оригіналу, при цьому передавши його значення та типові асоціації.

Важливою складовою образності англomовних драматичних текстів є національно марковані лексеми та вирази, які сприяють емоційно-експресивній забарвленості тексту та підкреслюють національний колорит. Національно-культурні маркери, які використовує автор ВТ, сигналізують про приналежність до певної культури. Такі маркери можуть бути як експліцитними посиланнями на певні культурні ознаки, так і імпліцитними вказівками на специфічні ознаки, які асоціюються з моделями певних культур. Завдання перекладача полягає у відшуванні таких відповідників, які б активізували у свідомості реципієнтів певні смисли. Національно-культурні лексичні одиниці дають змогу проникнути до культури носіїв мови, у їхні фонові знання, які визначають зміст діалогів. Перекладач має знайти відповідники, які б передавали ці значення, іноді вживаючи більш відомі відповідники для полегшення розуміння реципієнтом. Таким чином, перекладачі застосовують різні тактики та стратегії для адекватного відтворення оцінки та національно-культурних маркерів у драматичних текстах, зберігаючи їхній емоційно-експресивний характер та національний колорит.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільямс Т. Трамвай "Жадання" : п'єса (перекл. з англ. Богдан Бойчук). *Всесвіт*. 2012. № 9–10. С. 119–176. URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/1029/41/>
2. Зайченко Н. Ф. Національно-культурний компонент мовної семантики як перекладознавча проблема. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 179–186.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 215 с.
4. Матюша В. І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англomовної драми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2008. 21 с.
5. Некряч Т. Є. Види асиметрії при перекладі драматичного діалогу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2005. 17 с.
6. Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу. Спец. випуск : Мови, культури, переклад у контексті європейського співробітництва*. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. С. 485.

7. Шлихар Т. О., Некряч Т. Є. Прагматичний аспект перекладу експресивів у драматичному творі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2006. Вип. 10. С. 408–413.
8. Merriam-Webster. Merriam-Webster, Incorporated. 2019. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
9. Pavis P. Problems of Translation for Stage : Intercultural and Post-Modern Theatre. *The Play Out of Context : Transferring Plays from Culture to Culture* / Trans. L. Kruger. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1989. P. 25–44.
10. Pavis P. Theatre and crossroads of Culture / Trans. by L. Kruger. London : Routledge, 2005. 228 p.
11. Williams T. A Streetcar Named Desire. URL: <http://visumbrasov.org/wp-content/uploads/2015/04/A-Streetcar-Named-Desire-2.pdf> (<https://www.vcsd.k12.ny.us/Page/10937>)

REFERENCES

1. Viliams T. (2012). Tramvai "Zhadannia" : piesa (perekl. z anhl. Bohdan Boichuk). [A Streetcar Named Desire] Vsesvit. № 9–10, 119–176. URL : <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/1029/41/>
2. Zaichenko N. F. (1998). Natsionalno-kulturnyi komponent movnoi semantyky yak perekladoznavcha problema. [The national-cultural component of the language system as a translational problem] *Movoznavstvo*. № 2–3, 179–186. [in Ukrainian]
3. Zorivchak R. P. (1989). Realii i pereklad. [Realia and translation] Lviv : Vyd-vo pry Lviv. Un-ti, 215. [in Ukrainian]
4. Matiusha V. I. (2008). Asymetriia v ukrainskykh perekladakh suchasnoi anhlo movnoi dramy [The asymmetry in Ukrainian translations of contemporary English-language drama] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filolohichnykh nauk : spets. 10.02.16 «Perekladoznavstvo». Kyiv, 21. [in Ukrainian]
5. Nekriach T. Ye. (2005). Vydy asymetrii pry perekladi dramatychnoho dialohu [Types of asymmetry in the translation of dramatic dialogue]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filolohichnykh nauk : spets. 10.02.16 «Perekladoznavstvo». Kyiv, 17. [in Ukrainian]
6. Cherednychenko O. I. (2001). Mizhkulturni aspekty perekladu. Movni i kontseptualni kartyny svitu. [Intercultural aspects of translation] Spets. випуск : Movy, kultury, pereklad u konteksti yevropeiskoho spivrobitnytstva. Kyiv : KNU im. T. Shevchenka, 485. [in Ukrainian]
7. Shlikhar T. O., Nekriach T. Ie. (2006). Prahmatychnyi aspekt perekladu ekspresyviv u dramatychnomu tvorі. [The pragmatic aspect of translating expressives in a dramatic work] *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky*. Vyp. 10, 408–413. [in Ukrainian]
8. Merriam-Webster (2019). Merriam-Webster, Incorporated. URL : <https://www.merriam-webster.com/>
9. Pavis P. (1989). Problems of Translation for Stage : Intercultural and Post-Modern Theatre. *The Play Out of Context : Transferring Plays from Culture to Culture* / Trans. L. Kruger. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 25–44.
10. Pavis P. (2005). Theatre and crossroads of Culture / Trans. by L. Kruger. London : Routledge, 228.
11. Williams T. (2015). A Streetcar Named Desire. URL : <http://visumbrasov.org/wp-content/uploads/2015/04/A-Streetcar-Named-Desire-2.pdf> (<https://www.vcsd.k12.ny.us/Page/10937>)